

Kasvatus ja koulutus yhteiskunnallisina ilmiöinä 4 op

Kasvatus- ja aikuiskasvatustieteen perusopinnot, v. 2025

Sisällysluettelo

Opiskelijalle	3
1. Osaamistavoitteet	4
2. Aikataulu	5
3. Suoritustapa ja kirjallisuus	6
5. Johdatusta opintojakson teemoihin	7

Opiskelijalle

Kasvatussosiologian tehtävänä on tehdä näkyväksi yhteiskunnassa olemassa olevat ja niin yksilöihin kuin suurempiinkin ihmisryhmiin vaikuttavat kasvatuksen ja koulutuksen rakenteet ja käytännöt. Näitä ilmiöitä voidaan tarkastella makro- ja/tai mikrotasoisesti. Tutkimusmenetelmät vaihtelevat suurten tilastollisten aineistojen kvantitatiivisesta tutkimuksesta pienten ja syvien aineistojen kvalitatiiviseen tutkimukseen. Tutkimuksen tarkastelutasot, näkökulmat, metodit ja aineistot voivat siis olla hyvin vaihtelevia.

Sosiologinen näkökulma tuo kasvatustieteellisen tutkimuksen lähelle yhteiskuntatieteitä. Antikaisen, Rinteen ja Kosken (2013, 41) mukaan kasvatusta on sosiologisesti tarkasteltuna ihmisen sosiaalistumista siihen fyysiseen ja henkiseen kulttuuriympäristöön, jossa hän elää. Nykypäivän keskeiset kasvatussosiologiset keskustelunaiheet saavat syvyyttä kun arkipuheen sijaan tutustutaan kasvatussosiolo-

gian keskeisiin käsitteisiin ja tutkimuskohteisiin. Jakson aikana perehdytään myös tieteellisen kirjoittamisen lainalaisuuksiin ja kirjoitetaan perusopinnot ensimmäinen essee.

Johdantoluennoilla tutustutaan kasvatussosiologian keskeisiin käsitteisiin ja teoriasuuntauksiin. Koska sosiologian klassikot kuuluvat tutkimusintressieni keskiöön, luennoilla tullaan puhumaan Marxin, Durkheimin ja Weberin merkityksestä kasvatussosiologialle.

opintojakson vastuuopettaja

Rauno Huttunen

yliopistonlehtori

1. Osaamistavoitteet

Ja sisältö

O pintojakson tavoitteena on, että

- hallitset sosiologian ja kasvatussosiologian peruskäsitteet
- olet perehtynyt kasvatussosiologian tutkimussuuntauksiin ja -kohteisiin
- osaat soveltaa näitä kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen yhteiskunnallisen ja historiallisen luonteen hahmottamisessa

- kiinnostut pohtimaan kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen kysymyksiä yhteiskunnallisina ja kulttuurisina ilmiöinä
- motivoitunut sosiologiseen itsereflektioon

Sisältö:

- sosiologia tieteenä ja ajattelutapana
- kasvatussosiologian keskeiset käsitteet, teoriasuuntaukset ja tutkimuskohteet
- koulutuksen- ja aikuiskoulutuksen historiallinen muotoutuminen ja niiden yhteiskunnalliset tehtävät
- kasvatuksen, koulutuksen ja sukupuolen, sukupolven sekä yhteiskuntaluokan yhteydet
- koulun käytäntöjen ja opettajuuden yhteiskunnalliset ehdot
- koulutus osana elämäntulkua

2. Aikataulu

Viikot 39–45

-luennot I ja II Moodlesta

- Luentojen sisällöt:
 - Sosiologinen näkökulma kasvatukseen ja koulutukseen
 - Sosiologian klassikot ja kasvatussosiologia
 - Kasvatus- ja koulutussosiologian keskeisiä teorioita ja teoreetikoi-
ta

Viikot 41–44

- Verkko-työskentely ja tenttiin lukeminen
 - Valitse Moodlesta olevista tehtävistä yksi ja palauta se Moodlealueelle
 - Tee alustuksesi loppuun pohdintalysymys. Kommentoi yhtä toista alustusta, voit vastata kysymykseen ja/tai muuhun alustuksessa olevaan asiaan.

Viikot 39–40

- Aloita kuuntelemalla video: **Charlotte Meierdink: Bourdieu for beginners**¹. Ja tutustumalla opintojakson sisältöihin, muun muassa sosiologian ja kasvatussosiologian peruskäsitteistöön (Antikaisen ym. kirjasta luku 2.) ja lukemalla tämän oppaan luku ”Johdatus opintojakson teemoihin”
- Kuuntele Rauuno Huttusen Kasvatus ja koulutus yhteiskunnallisina ilmiöinä

Viikko 45

- Moodle-tentti 5.11.2025 klo 17.00–7.11.2025 klo 17.00.
Muut tenttipäivät: etukäteen 12.–14.3., 7.–9.5., 4.–6.6., 15.–17.10.2025, tai kevätlukukaudella 2026.

¹<https://www.youtube.com/watch?v=WMfVvC32Kbk>

3. Suoritustapa ja kirjallisuus

Moodle-tentti

Moodle-tentti

O pintojakso suoritetaan Moodle-tenttinä Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013 tai 2021. *Kasvatussosiologia*. Helsinki: PS-kustannus, luvut 1–9. (Saatavana e-kirjana Ellibsistä).

Tenttiin valmistaudutaan osallistumalla luen-
nolle ja kuuntelemalla luentotallenteet, luke-
malla edellä mainittu kirja ja verkkotyösken-
telyyn (vapaaehtoinen).

Lue ohjeita tenttimisestä, tenttiin valmistau-
tumisesta ja hyvän tenttivastauksen ominai-
suuksista ym. **Opiskelijan yleisoppaasta**².
Tentaattorina toimii väitöskirjatutkija Ma-
ri Siipola ja tuntiopettaja Mirka Mäkinen-
Streng. Tentit arvioidaan numeerisesti astei-
kolla 1–5 / hylätty.

Voit tehdä Moodletentin kotikoneeltasi jak-
son aikataulussa mainittuina ajankohtina.
Kasvatus ja koulutus yhteiskunnallisina il-
miöinä 4 op -Moodle-tentti on yksilötentti,
johon valmistaudutaan normaalin tentin ta-
paan hyvissä ajoin etukäteen. Moodle-tent-
tiin ei tarvitse ilmoittautua. Vastausaikaa on
kaksi vuorokautta. Tentti kirjoitetaan omin
sanoin essee-muodossa ilman suoria lainauk-
sia. Tekstin sisäisiä lähdeviitteitä ei tarvitse
merkitä.

Voit käydä muokkaamassa vastausta ja pois-
tua Moodlesta annetun tenttiajankohdan si-
sällä niin monta kertaa kun haluat. Vastauk-
sen tallennus tapahtuu klikkaamalla "Seu-
raava sivu" tai "Edellinen sivu" -toimintoa.
"Lopeta" > "Palauta kaikki ja lopeta", kun
tenttivastauksesi on valmis ja haluat pa-
lauttaa sen arvioitavaksi. Vain Moodletent-
ti-kenttään kirjoitettu ja määräaikana palau-
tettu vastaus voidaan hyväksyä arvioitavak-
si. Huomaathan, että Moodle-tentin aukiklik-
kaaminen tenttiaikana tarkoittaa automaat-
tisesti osallistumista tenttiin ja yhden tentti-
kerran käyttämistä.

Kirjallisuus

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013
/2021. *Kasvatussosiologia*. Helsinki: PS-kus-
tannus, luvut 1–9. Saatavana e-kirjana Ellib-
sistä.

²<https://utu.onedu.fi/verkkojulkaisut/zine/348/cover>

5. Johdatusta opintojakson teemoihin

Oppiaineen laaja kenttä

Kasvatustiede jakaantuu osa-alueisiin, joista yksi on kasvatussosiologia. Sosiologiaa voidaan luonnehtia yleiseksi yhteiskuntaa tutkivaksi tieteenalaksi.

Kasvatussosiologian tutkimuskenttä, sosiaalisuus levittäytyy hyvin laajalle alueelle. Tutkimuksen kohteita voivat olla esimerkiksi perhe, nuorison vertaisryhmät, koulutusjärjestelmä, media jne. Kasvatussosiologian määrittäminen koko elämän kattavan sosialisoinnin kautta tekee siitä toisaalta kokonaisvaltaisen kasvun tutkimusalueen, mutta myös helposti laajalle levittäytyvän ja moniin polkuihin hajaavan kentän. Tutkimusalueen moninaisuutta kasvatustieteiden ja kasvatussosiologian tuo paitsi tutkimuskohteiden runsaus, myös erilaiset teoreettiset ja metodologiset lähestymistavat ja voidaankin oikeastaan puhua monista kasvatustieteistä.

Kasvatustieteen eri osa-alueiden edustajat tarkastelevat kasvatusta eri näkökulmista. Kasvatustieteissä kasvatusta nähdään **sosialisointiprosessina**. Antikaisen, Rinteen ja Kosken (2013, 41) mukaan kasvatusta on sosiologisesti tarkasteltuna ihmisen sosiaalisuutta siihen fyysiseen ja henkiseen kulttuuriympäristöön, jossa hän elää. Tutustu tarkemmin sosialisointi- käsitteeseen Antikaisen ym. "Kasvatustieteet" – kirjasta tarkemmin alaluvusta Sosiaalisuus (pääluke: Sosiologian ja kasvatustieteiden peruskäsitteitä).

Suomalainen koulutusjärjestelmä

Lehtisalo ja Raivola (1999, 26) määrittelevät koulutusjärjestelmän kansakunnan laajuiseksi eriytyneeksi kasvattavien laitosten joukoksi, jonka prosessit ja rakenteet on suhteutettu toisiinsa ja jonka valvonta ja ohjaus ovat ainakin osaksi valtionvallan hallussa.

Suomalaisen koulutusjärjestelmän (<https://okm.fi/koulutusjarjestelma#koulutusjarjestelma>³) eri asteilla peruskoulusta aikuiskoulutukseen opiskelee yhteensä yli 2,5 miljoonaa ihmistä, joista peruskouluissa ja lukiossa noin 700 000, ammatillisissa oppilaitoksissa yli 160 000, ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa yli 200 000 ja aikuiskoulutusjärjestelmän sisällä noin 1,5 miljoonaa opiskelijaa. Perehdy koulutuksen laajenemiseen, sen syihin ja seurauksiin lukemalla Kohti meritokratiaa – suomalaisen koulutuksen ekspansio -luku Kasvatustieteiden teoksesta.

Koulutuksen periytyvyys

Sosiaalisella perhetaustalla on tutkimusten mukaan edelleenkin selkeä vaikutus lasten koulutusuriin. Perhetausta kytkeytyy ainakin vanhempien koulutustasoon, vanhempien asemaan työelämässä (sosioekonominen asema, työttömyys jne.) ja vanhempien taloudelliseen pääomaan. (Kauppinen 2004, 46; Rinne 2007, 210.) Nykyään, kun lapsen koulutietä pystytään suuntaamaan jo varhaisessa vaiheessa perusopetuksessa tehtävien valintojen yhteydessä, on kodin sosioekonomi-

³<https://okm.fi/koulutusjarjestelma#koulutusjarjestelma>

sella taustalla yhä suurempi merkitys lapsen koulutusvalintoihin (Seppänen 2006; Rinne 2007, 263). Risto Rinteen (2007) tulokset turkulaislukioista osoittavat, että lähes kolmanneksessa (29,9 %) lukiolaisten perheissä on jommankumman vanhemman suorittama korkein ammatillinen tutkinto vähintäänkin ylempi korkeakoulututkinto. Lisäksi yli puolella perheistä on opistoasteen tutkinto tai alempi korkeakoulututkinto. Ainoastaan vajaa viidenneksellä perheistä on vain kouluasteen ammattitutkinto tai tätäkin vähemmän (18,9 %). Tulos kertoo siitä, että lukioihin on edelleen vaikea ponnistaa perheistä, joissa vanhemmilla on vain kansakoulupohja ja matala ammatillinen koulutustausta. (Rinne 2007, 215.)

Myös koulumenestys on yhteydessä vanhempien kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan ja asemaan. Vanhempien ammatillisella koulutustasolla on varsin selkeä yhteys lasten peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoihin. Jos perheessä ainakin toisella vanhemmista oli korkeakoulututkinto, oli heidän lapsistaan lähes kolmanneksella (29,9 %) yli yhdeksän keskiarvoja ja noin kymmenyksellä (9,8 %) alle kahdeksan keskiarvo. Korkeiden keskiarvojen osuus laskee järjestelmällisesti sitä mukaa kuin perheen koulutuspääoma laskee: ammatillisesti kouluttamattomien vanhempien jälkeläisillä se putoaa jo alle kymmenykseen (7,7 %). Vastaavasti vanhempien koulutustason laskiessa huonompien keskiarvojen osuus kohoaa: vähäisen ammatillisen koulutuksen perheiden lapsilla alle kahdeksan keskiarvojen osuus nousee jo yli viidennekseen (22,9 %). (Rinne 2007, 279–281.)

Koulutuksen yhteiskunnalliset yhteydet

Olet ehkä jo törmännyt moneen kertaan tällä opintojaksolla funktionalismiin, joka on yksi

tärkeä sosiologinen teoriasuuntaus. Funktionalismin edustajat puhuvat koulutuksen yhteiskunnallisista tehtävistä, joita ovat **kvalifiointi** eli tietojen, taitojen ja osaamisen tuottaminen, **valikointi** eli yhteiskunnallisten asemien hierarkiaan sijoittaminen, **integrointi** eli yhteiskunnan kiinteyden ylläpitäminen sekä lähinnä työvoimareservin säilyttäminen, **varastointi** (ks. Antikainen ym. 2013, 156).

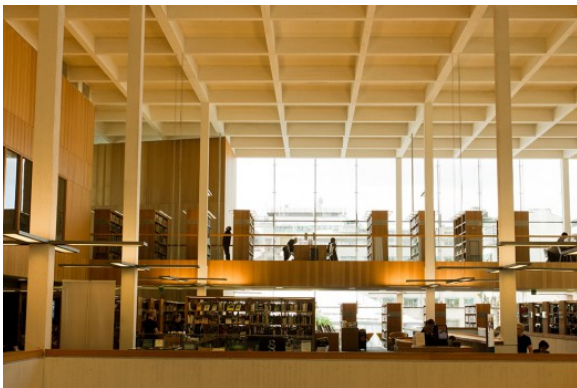
Koulutuksen ja yhteiskunnan suhteiden tarkastelu yhteiskunnallisten tehtävien avulla on yksi esimerkki siitä, miten pyritään jäsentämään melko laajaa kokonaisuutta. Eri näkökulmat eivät ole toisiaan poissulkevia vaan ne valottavat koulutuksen moniulotteisuutta. Vertailemalla koulutukselle asetettuja eri tehtäviä on mahdollisuus miettiä, mitkä tehtävät korostuvat koulutusjärjestelmän eri osissa, eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnissa sekä pohdita, miten koulutuksen asema yhteiskunnassa on muotoutunut.

Opetussuunnitelmasta piilo-opetussuunnitelmaan

Yksi merkittävä side koulun ja yhteiskunnan välillä on opetussuunnitelma. Ensinnäkin opetussuunnitelma heijastaa yhteiskunnallisia arvostuksia ja esimerkiksi oppiaineiden painotukset ilmentävät sitä, mikä katsotaan jokaiselle kansalaiselle elämässä välttämättömäksi tiedoksi. Toisaalta opetussuunnitelma ilmentää vallitsevaa ihmiskäsitystä eli sitä, minkälaisena ihminen nähdään ja minkälainen on yhteiskunnassa vallitsevan ihminenkuva. Nämä arvostuksiin ja ihmiskäsitykseen liittyvät näkemykset tulevat ilmi esimerkiksi opetussuunnitelmaan kirjatissa koulun kasvatuspäämäärissä. Kolmanneksi opetussuunnitelmaan ja kasvatustavoitteisiin sisältyy myös näkemys siitä, mitkä ovat koulun tehtävät yhteiskunnassa. (ks. Antikai-

nen ym. 2013, 182–208.)

Piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitetaan sitä, mitä koulussa opitaan julkilausutuista tavoitteista huolimatta tai jopa niiden vastaisesti (Antikainen ym. 2013, 156–257). Piilo-opetussuunnitelma kytkeytyy kiinteästi koulun käytäntöihin (aika, opetustila, opetusryhmän koko ja opetussuunnitelman tavoitteet), jotka määräytyvät opetusprosessin ulkopuolelta (Antikainen ym. 2013, 262–2698). Toisaalta piilo-opetussuunnitelma liittyy koulun yhteiskunnallisiin tehtäviin, sosiaalistamiseen, yhteiskunnan työnjakoon ja valtasuhteisiin (Antikainen ym. 2013, 137–140). Piilo-opetussuunnitelman yhteydessä korostetaan koulun opetuksen yhteiskunnallisten ehtojen vaikutusta ja tällöin otetaan esille nimenomaan koulun rooli yhteiskuntaan ja työelämään kasvattajana, erilaisten sääntöjen ja työtapojen opettajana.

Piilo-opetussuunnitelman käsite liittyy kiinteästi kentän ja habituksen käsitteisiin. Koulu ja luokkahuone muodostavat kentän, toimintaympäristön, joka edellyttää tietyn tyyppistä käyttäytymistä, koulumaisen elämäntavan ja siihen kytkeytyvän habituksen omaksumista. Habitus on jotain, mikä on hankittu ihmisen sosiohistorian puitteissa. Habitus ilmenee kokonaisena elämäntapana, asenteina, ruumiin asentoina, arvoina, eleinä, tottumuksina, tapoina, tyyleinä, makuina, ilmeinä

ja puheina. Habituksessa yksilöön on ikään kuin ruumiillistunut tietyn yhteiskuntakerrostuman elämä. Samalla kun koulu tekee oikeutetuksi ja arvostaa hallitsevien ryhmien habituksia, se tuottaa ja uusintaa habituksia erottaen yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ryhmiä toisistaan. (Antikainen ym. 2013, 252–253.)

Habitusta lähelle kiinnittyy Basil Bernsteinin (1971) ajatus siitä, että kieli on koulun keskeisin työkalu ja juuri koululle tyypillinen kielellinen vuorovaikutusmuoto noudattaa laajasti käsitettynä keskiluokalle ominaista kehittynyttä (elaborated) kulttuurista periaatetta. Työväenluokkainen rajautunut (restricted) kulttuurinen periaate taas sulkeistuu vääranä koulun käytännöistä ulos ja leimaa käyttäjiään. Elämä koulussa muodostuu merkitykseltään eri yhteiskuntaryhmien jälkeläisille aivan erilaiseksi jo pelkästään koko koulun toiminnan ytimen, kommunikaation välineiden ja sääntöjen eron takia. (Antikainen ym. 2013, 253–255.)

Myös yliopistosta on löydettävissä piilo-opetussuunnitelma. Jarkko Mäkisen (1999, 64) mukaan korkeakoulu-opiskelija kohtaa piilo-opetussuunnitelman ainakin kolmella tasolla. Ensimmäinen on opintovaatimusten ja tieteenalakohtaisen opiskeluympäristön ja yliopistojen toiminnan taso, toinen opiskelijan rooliin ja siihen liittyviin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja taloudellisiin normeihin sopeutumisen taso ja kolmas tiede- ja opiskelijayhteisön kulttuurin ja sosiaalisten käytänteiden taso. (Mäkinen 1999, 64.)

Kasvatus, koulutus ja sukupuoli

Simone de Beauvoirin (1981) teesi ”naiseksi ei synnytä, vaan naiseksi tullaan” kuvastaa sosialisaaion merkitystä sukupuoliroolien omaksumisessa. Vaikka de Beauvoirin ajatukset liittyvät eri aikakauteen ja toiseen

maahan, voidaan yhä havaita, että jo pieniin lapsiin voidaan suhtautua sukupuolensa edustajana, ja liittää heihin sukupuoliroolien mukaisia odotuksia. Rooliodotukset voivat tuottaa roolin mukaista käyttäytymistä. Kotikasvatuksen lisäksi myös koulussa voidaan huomaamattomasti piilo-opetussuunnitelman avulla tuottaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Tätä ovat tutkineet mm. Tuula Gordon ja Elina Lahelma.

Vaikka koulutuksen yksi tärkeä julkilausuttu tavoite on sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttaminen, koulun ja kasvatuksen käytännöissä (piilo-opetussuunnitelman tasolla) on havaittu useita prosesseja, jotka eivät tue tämän tavoitteen saavuttamista. Tytöt ja pojat sosiaalistetaan kasvatuksen kuluessa sukupuolirooleihin. Monilla ammattilailla on sukupuolileima, joka tarkoittaa sitä, että niiden ajatellaan soveltuvan paremmin jommallekummalle sukupuolelle. Miehet sijoittuvat edelleen naisia useammin ylempiin asemiin työelämässä. Kouluissa tyttöihin kohdistuu piilo-opetussuunnitelman tasolla voimakkaampana odotus tunnollisuudesta sekä tunteiden ja ruumiin hallinnasta. Opettajien on todettu kokevan pojat mielenkiintoisina yksilöinä, joilla on kiinnostavia ja tärkeitä ajatuksia ja kysymyksiä. Tytöt nähdään helpommin yhtenä ryhmänä ja heidän ajatuksensa vähemmän merkittävinä. Tytöiltä odotettu kiltteys, ahkeruus ja tunnollisuus kääntyvät tällöin käytännössä helposti ajatuksiksi tyttöjen passiivisuudesta ja epä-älyllisyydestä, jolloin koulussa menestyviä tyttöjä ei pidetäkään lahjakkaina vaan vain tunnollisina. Tällaista koulussa tapahtuvaa tyttöjen ja poikien erottelua on analysoitu kaksinkertaisen piilo-opetussuunnitelmakäsitteen avulla. Siinä kasvatusta ja koulutusta käsitellään toimivien sukupuolten välistä työnjakoa, sukupuolisympäilyä ja sukupuolistereotyyppien mukaisia eriytyneitä odotuksia uusinta-

en. (Antikainen ym. 2013, 279–281.)

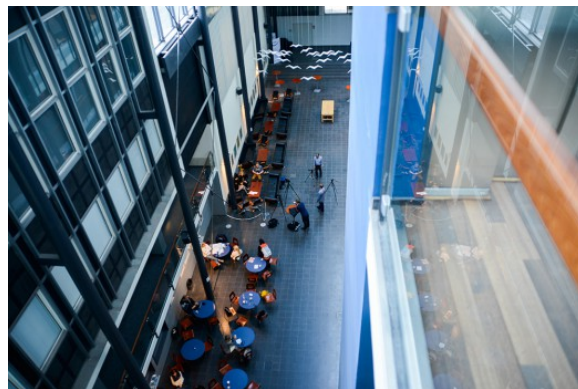
Kouluissa ja luokissa aikaa viettäneet tutkijat ovat usein todenneet, että opettajien huomio kiinnittyy äänekkääseen ja näkyvään toimintaan. Oppilaatkin luokittelevat itseään ja toisiaan sosiaalisuuden myötä hiljaisiksi tai äänekkäiksi ja arvottavat näitä ominaisuuksia sukupuolen mukaan. Olla hiljainen tyttö koulussa merkitsee eri asiaa kuin olla hiljainen poika. Tällöin jäävät näkymättömiin useat erilaiset olemisen ja tekemisen tavat ja niihin kiinnittyvät merkitykset. (Gordon, Lahelma, Tolonen & Holland 2002, 305–306.)

Tuija Metson (1992, 272–273) mukaan piilo-opetussuunnitelmalla voidaan tarkoittaa sukupuolinäkökulmasta kolmea asiaa. Ensinnäkin sillä voidaan tarkoittaa opettajan erilaisista suhtautumisista tyttö- ja poikaoppilaisiin sekä tyttöjen ja poikien erilaisista roolia luokan vuorovaikutuksessa. Useiden tutkimusten mukaan tytöillä on vähemmän vuorovaikutusta opettajan kanssa kuin pojilla. Pojat näkyvät, kuuluvat ja vaativat opettajan huomiota luokassa enemmän kuin tytöt sekä positiivisessa mielessä että myös negatiivisissa asioissa. Tämän lisäksi vuorovaikutuksen laadussa on eroja sukupuolten välillä. Pojat omaksuvat aktiivisen roolin, osallistuvat vapaaseen keskusteluun ja ottavat puheenvuoroja itse. Tytöillä taas on yhteistyörooleja, joissa he mm. tukevat opettajaa. He viittaavat halutessaan puheenvuoron ja vastaavat läksyjenkuulustelu kysymyksiin. (mts. 272–273.)

Toisaalta piilo-opetussuunnitelmalla voidaan viitata oppisisällöissä ja oppikirjoissa esiintyviin käsityksiin sukupuolista ja niiden tehtävistä. Naiset ja heidän elämänsä näkyvät oppikirjoissa vähemmän kuin miehet toimineen. Sukupuolten kuvaamiseen liittyy usein sukupuolille stereotyyppisiä tehtäviä, kuten naisilla kodinhoitotehtävät ja miehil-

lä kodin ulkopuoliset tehtävät. Kolmanneksi piilo-opetussuunnitelma ilmenee koulujen henkilökunnan sukupuolirakenteessa. Johtotehtävät päätösvaltoineen ovat useimmiten miesrehtorien käsissä, ja huoltamis- ja hoivaamistehtävistä vastaavat naiset alkuopettajina, siivoojina ja ruokalan töissä. Tämän valossa koulu antaa sukupuolirooleista ja -tehtävistä hyvin perinteisen kuvan, joka on osa koulunkin läpäisevää yhteiskunnallista sukupuoli-ideologiaa. (Metso 1992, 272–273.)

Suomessa yläkoulun liikunnanopetus poikkeaa monista muista Euroopan maista siinä, että tytöille ja pojille opetusta annetaan erillisissä ryhmissä. Tämän vuoksi suomalaisien koulujen liikunnanopetus on kansainvälisestikin kiinnostava tapaus tarkastella sukupuolten rakentumista koulun käytännöissä. Bergin (2010, 129) mukaan liikunnassa ”hyväksi” oppilaaksi määrittäminen edellyttää, että harrastaa sellaista lajia, joka sisältyy koululiikunnan opetussuunnitelmaan. ”Oikeat” lajit kuitenkin eroavat sukupuolen mukaan. Esimerkiksi tanssia harrastava poika ei välttämättä hyödy harrastuksestaan samassa määrin kuin jalkapalloileva poika. Jääkiekkoa harrastava tyttö saattaa taas olla vaikeuksissa tyttöjen luistelutunneilla: hokkareilla taitoluistelutemppujen tekeminen kun on varsin vaikeaa. Liikunnanopettajat olettavat usein, että kaikilla tytöillä on kaunoluistimet – ja pojilla hokkarit. Tästä kaavasta poikkeaminen nähdään koulun käytännöissä helposti ongelmana. Berg toteaaakin, että vaikka opetussuunnitelmatekstit ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa sukupuolineutraaleiksi, odottavat liikunnanopettajat tytöiltä ja pojilta edelleen eri asioita. (Berg 2010, 40–43, 127–131.)

Koulutus ja työelämä

Koulutukseen keskeisesti vaikuttava asia on työelämä. Koulutuksen yhteiskunnallisten tehtävien yhteydessä puhuttiin siitä, että koulun tehtävänä on tuottaa kvalifikaatioita eli niin työelämän kuin muunkin yhteiskuntaelämän edellyttämiä tietoja, taitoja ja valmiuksia. Teknisen kehityksen ja työnjaon muotoutumisen myötä koulutus on kytketty yhä tiiviimmin työelämään ja taloudelliseen kasvuun. Nykyiset sukupolvet eivät aloita työntekoa enää pelkästään perhepiirissä saatujen tietojen ja taitojen pohjalta. Työelämään sijoittuminen on tullut yhä enemmän riippuvaiseksi koulutuksella hankitusta tietotaidosta ja tutkinnoista. Toisaalta pitkään koulutus ei enää takaa sijoittumista työelämään. On tärkeää pohtia myös sitä, missä määrin koulutus valmistaa ihmisiä tiettyyn ammattiin tai työtehtävään ja missä määrin taas työmarkkinoille.

Työmarkkinoiden välityksellä ihmiset sijoittuvat työtehtäviin ja ammatteihin. Historiallisesti työmarkkinat ovat muotoutuneet yhteiskunnan eriytymisen ja kodin ulkopuolisen palkkatyön yleistymisen myötä tällä vuosisadalla. Tänäaen valtaosa maamme työvoimasta on palkansaajia. Yksittäisen työnhakijan mahdollisuudet työmarkkinoilla riippuvat sekä työpaikkojen kysynnästä että töiden tarjonnasta.

Koulutuksen ja työelämän suhteiden keskeinen kysymys on se, miten koulutuksen tuottamat tiedot ja taidot muuttuvat työmarkkinoilla erilaisia asemia määrittäviksi tekijöiksi. Koulutuksen ja työn niveltämisen ongelma näkyy siinä, että koulutuksen avulla hankitaan tietoja ja taitoja (kvalifikaatiota) työelämää varten, mutta näiden taitojen lisäksi koulutus tuottaa myös todistuksia ja tutkintoja eli muodollisia kvalifikaatioita (Antikainen ym. 2013, 158–159). Tutkinnot antavat työnantajalle viitteitä henkilön ominaisuuksista ja kehityskelpoisuudesta sekä helpottavat tuntemattomien ihmisten vertailua, toisaalta myös laki velvoittaa usein työnantaja käyttämään tutkintopohjaista valintaa. Tutkinnot toimivat siis välittävänä osana koulutuksen ja työelämän välillä ja helpottavat työnhakijoiden asettamista paremmuusjärjestykseen. Tällöin koulutuksen ja työn vastaavuudessa ei ole kyse niinkään tietojen ja taitojen vastaavuudesta vaan koulutuksellisten tutkintohierarkioiden ja yhteiskunnallisten asemien vastaavuudesta, jolloin yhteiskunnallisiin asemiin sijoitutaan pitkälle muodollisten kvalifikaatioiden perusteella.

Koulutuksella voi olla myös kielteisiä vaikutuksia. Puhutaan ylikouluttamisesta tai liika-kvalifikaatioista, joilla viitataan siihen, etteivät työtehtävät vaadi sen tasoista koulutusta kun työntekijällä on. Työnantajat uskovat ylikoulutetun työntekijän kyllästyvän varsin helposti tehtävään ja vaihtavan tilaisuuden tullen työpaikkaa tai käyvän hankalaksi esittämällä esimerkiksi työoloja ja palkkaa koskevia vaatimuksia. Voimakas koulutuksen laajeneminen voi johtaa myös työmarkkinoiden lukkiutumiseen, jolloin tiettyyn ammattiin koulutuksen saaneet eivät ole valmiita siirtymään muihin työtehtäviin.

Päivi Naumasen (2002, 284) mukaan koulutuksella ja tutkintotasolla on 1990-luvulla ol-

lut työllistyvyyden kannalta suurempi merkitys naisille kuin miehille. Silti aikuiskoulutustutkimuksen perusteella oli pääteltävissä, että mitä enemmän koulutusta naisilla on, sitä todennäköisemmin he työskentelevät tilapäisessä tai määräaikaisessa työsuhteessa. Sen sijaan miesten töissä määräaikaisuus ei vaihdellut tutkintotason mukaan.

Elämänkulku kasvatussociologisesti

Olemme tähän mennessä keskittyneet lähinnä koulutussociologiaan eli niihin sosialisointiin ilmiöihin, jotka tapahtuvat koulutusjärjestelmän puitteissa. Yhteiskunnassa on kuitenkin koulutuksen lisäksi muitakin sosialisointiin osallistuvia tahoja. Koulutusjärjestelmän lisäksi sosialisointiprosessissa keskeisiä vaikuttajia ovat muun muassa perhe, nuorison vertaisryhmät ja media. Kasvatussociologia tutkiikin sosialisointia koko laajuudessaan ja kaikilla elämäntilanteilla.

Lapsuus, nuoruus, perhe ja vertaisryhmät

Eri tieteet lähestyvät perhettä eri näkökulmista. Monet sociologian klassikot ovat olleet kiinnostuneita perheestä. Kasvatustieteessä perhettä lähestytään yleensä sosiologian näkökulmasta. Perheen asema ja rakenne ovat muuttuneet yhteiskunnassa: per-

heen tehtävät ovat supistuneet ja sen tarjoamat sosiaaliset suhteet ovat vähentyneet. Päinvastainen muutos on puolestaan tapahtunut perheen subjektiivisessa merkityksessä.

Yhdeksänvuotisen peruskoulun käyminen on nykyään kaikille itsestäänselvyys. Sen sijaan Tero Järvinen (1999, 7) mukaan yhteisvalinta peruskoulun päättöluokan keväällä on yksi koulunkäynnin taitekohdista. Samalla se suuntaa nuorten elämäntulkua. Oppivelvollisuuden päättyessä nuoret erkanevat joko ammatilliseen opetukseen tai yleissivistävään lukiokoulutukseen. Lukion valitsee Tilastokeskuksen (1998, 59) mukaan yli puolet ikäluokasta. Järvinen (1999, 39–41) jakoi peruskoulun päättävät tutkimuksessaan kulttuurin uusintajiin, individualisteihin, etsijöihin ja ajelehtijoihin. Kulttuurin uusintajat olivat jo varhain selvillä, mitä tulevat valitsemaan peruskoulun jälkeen. He samastuivat vanhempiinsa ja jatkoivat kodin ammattitraditiota. Heidän roolimallinsa olivat perheen sisällä. Individualistien peruskoulunjälkeinen koulutusvalinta selkiintyi tietoisien pohdinnan tuloksena. Heillä oli omat, kodin perinteestä poikkeavat päämäärät, joihin kiinnostus oli herännyt kodin ulkopuolelta. Individualisteilla oli valintojensa taustalla vanhempien tuki. Etsijät olivat lojaaleja vanhempia kohtaan, mutta heillä ei ollut selkeää roolimallia tai ammatillista esikuvaa. Etsijöiden valinnan prosessi oli kesken, ja yleensä he hakivat lisää aikaa lopulliselle valinnalle hakeutumalla lukioon tulevaisuutta miettimään. Ajelehtijoita yhdisti ammatillinen epävarmuus sekä halu itsenäistyä ja irtautua kodin vaikutuspiiristä. Itsenäistymisessä heillä ei ollut selkeitä koulutukseen tai ammattiin liittyviä päämääriä. Suhtautuminen koulutukseen oli muita ryhmiä kielteisempi, ja tukea itsenäistymispyrkimyksille haettiin vertaisryhmistä ja nuorisokulttuurista. (Järvinen 1999, 39–41.)

Yhteiskunnan muutokset, teollistuminen, kaupungistuminen ja teknologian kehittyminen, loivat perustaa nuorisokulttuurien muodostumiselle. Vanhempien toimintatavat tai perinteet eivät enää ohjaa yksistään nuorten elämää, vaan media ja nuorisokulttuurit tarjoavat omia esikuviaan. Koulutusmahdollisuuksien ja yleensäkin koulutuksen merkityksen lisääntyminen on johtanut nuoret elämään pitempään keskenkasvuksen sosiaalisessa roolissa. Nuoriso elää toisenlaista nuoruutta kuin heitä edeltäneet sukupolvet. Sosialisaatioehtojen muuttuminen ja nuoruuden uusi tila näkyvät myös uusina kasvatuskäytäntöinä. Voit lukea lisää aiheesta Aapola ja Kaarnisen (2003) toimittamasta teoksesta "Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia".

Aikuisuus ja ammatillinen kehittyminen

Yhteiskunta on muuttunut viime vuosikymmeninä tavalla, jota on kutsuttu myöhäismoderniksi tai jälkimoderniksi. Kehitykseen kriittisesti suhtautuneet ovat puhuneet myös risikiyhteiskunnasta. (Beck 1992, 1999; Giddens 1994, 1995.) Muutoksen on todettu merkitsevän oppimisen muuttumista yhä keskeisemmäksi ja yhä useammalle yhteiskuntaelämän alueelle ulottuvaksi tekijäksi. Elinikäinen oppiminen ja aikuiskoulutus ovat mukana pu-

heissa ja toiveissa kun parannetaan työllisyyttä, autetaan yrityksiä selviytymään kilpailussa, rakennetaan yrityksiä ja yrittäjyyttä tai muutoin luodaan uskoa tulevaisuuteen (esim. Työvoima 2020-työryhmä.) Elinikäisen oppimisen ajatuksen taustalla ei ole entisaikojen tapaan pelkästään humanistinen ihanne itsensä kehittämistä. Pikemminkin tilalle on tullut osaamisen pakko. Työssä ja elämässä menestyminen edellyttävät osaamista. (Stenström ym. 2002, 11.)

Työmarkkinoilla kannetaan erityistä huolta ikääntyvistä työntekijöistä. Työntekijät, jotka ovat astuneet mukaan työelämään useita vuosikymmeniä sitten melko matalalla koulutus pohjalla, löytävät nyt itsensä kilpailussa töistä hyvin erilaisista työympäristöistä kuin ne, joihin he ovat aikanaan sosiaalistuneet. Monia niistä työtehtävistä, jotka ikääntyvä työvoimamme on aikanaan opetellut, ei ole enää edes olemassa. Työntekijöiltä edellytettävät ominaisuudet ja taidot ovat muuttuneet dramaattisesti. Työelämän keskeisiin kysymyksiin kuuluukin: miten sovitaa yhteen väestön ikääntyminen sekä työelämän muuttuvat ja lisääntyvät vaatimukset?

Kouluttautuminen voi toki olla edellytys paremmalle, ajantasaiselle osaamiselle, mutta osaamistaan voi kehittää monella muullakin tavalla. Vanhempien ikäluokkien vahvuus on kokemuseräinen osaaminen ja ”hiljainen tieto”, joka ei ole omaksuttavissa muodollisen koulutuksen kautta. Työssä oppiminen voi tarjota ikääntyville mahdollisuuden pärjätä työelämässä, vaikka koulutustausta olisikin puutteellinen. (Ilmarinen 2000, 29.) Euroopan parlamentti ja neuvosto antoi suosituksen elinikäisen oppimisen avaintaidoista, joita toivoo eurokansalaistensa omaksuvan selvittääkseen muuttuvassa työelämässä ja yhteiskunnassa. EY määritteli elinikäisen oppimisen

avaintaidoiksi:

- elinikäinen oppiminen ja ongelmanratkaisu
- vuorovaikutus ja yhteistyö
- ammattietiikka
- terveys, turvallisuus ja toimintakyky
- aloitekyky ja yrittäjyys
- kestävä kehitys
- estetiikka
- viestintä- ja mediaosaaminen
- matematiikka ja luonnontieteet
- teknologia ja tietotekniikka
- aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit (Euroopan unionin virallinen lehti 2006, elektroninen dokumentti).

Elinikäisen oppimisen ideaa käsittelee kriittisesti Heikki Kinnari (2020) tuoreessa väitöskirjassaan.

Lähteet:

Aapola, S. & Kaarninen, M. (toim.). 2003. Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2006. Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY

Beauvoir, S. de 1981. Toinen sukupuoli. Helsinki: Kirjayhtymä.

Beck, U. 1992. Risk Society. Towards a New Modernity. London: Sage.

Beck, U. 1999. World Risk Society. Cambridge: Polity Press.

Berg, P. 2010. Ryhmäeroja ja hierarkioita: etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta (2010). Sosiaalipsyko-

- logisia tutkimuksia 22. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Euroopan unionin virallinen lehti. 2006. L394/10. Tulostettu 20.6.2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:fi:PDF>
- Giddens, A. 1994. Living in a Post-Traditional Society. Teoksessa U. Beck, A. Giddens, & S. Lash (toim.) *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press, 56–109.
- Giddens, A. 1995. *Politics, Sociology and Social Theory: Encounters with Classical and Contemporary Social Thought*. Cambridge: Polity Press.
- Gordon, T., Lahelma, E., Tolonen, T. & Holland J. 2002. Katseelta piilossa. Teoksessa: S. Aaltonen & P. Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: SKS.
- Ilmarinen, J. 2000. Väestön ikärakenteen kehitys, työelämän tarpeet ja yhteis-kuntapolitiikan haasteet. Teoksessa P. Sallila (toim.) *Oppiminen ja ikääntyminen. Aikuiskasvatuksen 41. vuosikirja*. Kansanvalitusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 18–40.
- Järvinen, T. 1999. Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokeemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomana. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 150.
- Kauppinen, T. M. 2004. Asuinalueen ja perhetaustan vaikutukset helsinkiläisnuorten keskiasteen tutkintojen suorittamiseen. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2004:6. Helsinki: Edita Prima oy.
- Kinnari, H. 2020. Elinikäinen oppiminen ihmisistä määrittämässä. *Research in Educational Sciences / Kasvatusalan tutkimuksia* (81). 978-952-5401-90-5; 1458-1094.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1999. *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*. Juva: WSOY.
- Metso, T. 1992. Yhdessä vai erikseen? Tytöt ja piilo-opetussuunnitelma. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Tampere: Tammer-Paino, 270–283.
- Mäkinen, J. 1999. Oikeustieteen opiskelijoiden perhetaustat ja sosiaalistuminen yliopistoon. Teoksessa: J. Mäkinen & E. Olkinuora (toim.) *Yliopisto-opiskelu ja sen kokeminen*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:190. 59–78.
- Naumanen, P. 2002. Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 57.
- Rinne, S. 2007. Kodin merkitys lukiolaisten opiskelumenestykseen ja valintoihin. Teoksessa K. Klemelä, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Virta (toim.) *Lukio nuorten opiskelutienä*. Turkulainen lukio opiskelijoiden, vanhempien ja opettajien silmin 2000-luvun alussa. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:206
- Seppänen, P. 2006. Kouluvaihtopolitiikka perusopetuksessa – suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 26. Turku: Painosalama Oy.
- Stenström, M-L., Nikkanen, P. & Piesanen, E. 2002. Yli 40-vuotiaat tutkimuksen kohteina. Teoksessa M-L. Stenström, P. Linnakylä, A. Malin, P. Nikkanen, E. Piesanen &

S. Valkonen (toim.). Yli 40-vuotiaat aikuis-
koulutuksessa. Opetusministeriö, koulutus- ja
tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 96. Hel-
sinki: Vammalan Kirjapaino Oy, 9–22.

Tilastokeskus 1998. Koulutus Suomessa.

SVT. Koulutus 1998:1. Helsinki.

Työvoima 2020-työryhmä 2002. Osaamisen
ja täystyöllisyyden Suomi. Työvoima 2020
loppuraportti. Työpoliittinen tutkimus nro.
245. Työministeriö. Helsinki: Hakapaino Oy.